

Odborný článek

Dekriminalizace trestného činu pomluvy

Johana Špronglová

Autorka je studentkou 5. ročníku Právnické fakulty Univerzity Karlovy. Zajímá se primárně o trestní právo a jeho přesah do dalších právních odvětví.

Abstrakt

Argumenty pro dekriminalizaci pomluvy jsou rozmanité – rozpor se svobodou projevu, dostačující zakotvení ochrany cti a důstojnosti v občanském zákoníku, zásada subsidiarity trestní represe, ale i kontext současných evropských trestněprávních trendů a argumentace ESLP. Za hranicemi trestní represe navíc nápravu zajišťuje jeden z přestupků proti občanskému soužití. Autorka se v článku věnuje konfrontaci argumentů s protiargumenty a dále také náhledu do současné soudní praxe, včetně otázky, do jaké míry jednání pachatelů skutečně přesahuje rámec běžné společenské normy.

Klíčová slova: pomluva, trestný čin pomluvy, dekriminalizace, svoboda projevu, zásada subsidiarity trestní represe

Abstract

The arguments in favour of decriminalising defamation are many and varied - a contradiction with freedom of expression, the fact that the protection of honour and dignity is sufficiently enshrined in the Czech Civil Code, the principle of the subsidiarity of criminal repression, but also the context of current trends in european criminal law and the argumentation of ECtHR. Moreover, other remedies are provided beyond the limits of criminal repression. In this article, the author confronts these arguments with counter-arguments and also provides insights into current judicial practice and the question of the extent to which the actions of the offenders actually go beyond the social norm.

Keywords: defamation, decriminalization, freedom of speech

Úvod

Trestný čin pomluvy je v rámci trestního zákoníku (zákon č. 40/2009 Sb., dále také „TrZ“) tak trochu samostatnou kategorií, vyznačující se značným přesahem do soukromého práva. První neúspěšné pokusy o její dekriminalizaci přišly již v roce 2003, kdy se o to pokusila skupina poslanců, načež na ně v této snaze navázal vládní návrh trestního zákoníku z roku 2006 (ten danou skutkovou podstatu vůbec neobsahoval) a další návrh poslanců v roce 2018.¹ Nejen na české právní scéně jde o dlouhodobě diskutovanou možnost.

Ve prospěch dekriminalizace hovoří řada přesvědčivých argumentů, jejichž rozboru bych se v rámci tohoto článku chtěla věnovat. Kromě obecně uváděných tezí bych se ráda zaměřila i na současnou soudní praxi.

1. Alternativní řešení pomlouvačného jednání v rámci českého právního řádu

Pro spáchání trestného činu pomluvy jsou klíčová dvě kritéria: nepravdivý údaj a způsoblost značnou měrou ohrozit vážnost u spoluobčanů. Objektem je osobní čest a dobrá pověst člověka.² Znění § 184 TrZ ve druhém odstavci obsahuje také kvalifikovanou skutkovou podstatu, pod kterou je skutek podřazen v případě, že jej pachatel spáchá tiskem, filmem, rozhlasem, televizí, veřejně přístupnou počítačovou sítí nebo obdobným způsobem. Horní hranice trestu odnětí svobody nepřevyšuje 2 roky. Pomlouvačné výroky mohou mít různou podobu a formu. Jejich obsahem bývá zpochybnění pracovní způsobilosti poškozeného, nevěra, deviace či duševní choroba. Pachatelé je mezi spoluobčany šíří například prostřednictvím dopisů, ale v současnosti také stále více prostřednictvím internetu v podobě recenzí, komentářů a příspěvků na webových stránkách nebo sociálních sítích.

Možnost dekriminalizace pomluvy je často skloňována právě proto, že český právní řád k trestněprávnímu postihu nabízí dvě obstojné alternativy, které lze dokonce kombinovat mezi sebou. První z nich figuruje v mezích práva veřejného, konkrétně správního. Jde o jeden z přestupků proti občanskému soužití, obsažený v ust. § 7 odst. 1 písm. a) zákona č. 251/2016 Sb., o některých přestupcích. Skutková podstata je zde oproti trestněprávní úpravě značně obecnější, navíc na rozdíl od § 184 TrZ v tomto případě postačí nedbalostní zavinění (u trestného činu pomluvy je potřeba u pachatele prokázat úmysl, mnohdy obtížně - zejména u novinářů). Jako sankci lze uložit pokutu, případně i omezující opatření, jako je například zdržení se styku s osobou. Nedostatkem tohoto řešení jsou samozřejmě mírnější sankce. Chybí zde možnost uložení trestu odnětí svobody, ale také obecně prospěšných prací, které bývají za pomluvu nezřídkla ukládány.³ To je však logické, vzhledem k tomu, že se jedná „pouze“ o přestupek. V tomto ohledu se jako racionálnější krok jeví zvýšení horní hranice

¹ Sněmovní tisk č. 388 (Poslanecká sněmovna, 4. volební období 2002–2006), sněmovní tisk č. 744 (Poslanecká sněmovna, 4. volební období 2002–2006), sněmovní tisk č. 325 (Poslanecká sněmovna, 8. volební období 2017–2021).

² ŠÁMAL, P., GRÍVNA, T., BOHUSLAV, L., NOVOTNÝ, O., HERCZEG, J., VANDUCHOVÁ, M. a kol. *Trestní právo hmotné*. 9 vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2022, s. 704.

³ DRÁPAL, J. – CIBULKA, J. a kol. Jak trestáme [online] citováno dne 17.09.2023. Dostupné online na: https://jaktrestame.cz/aplikace/#appka_here po vybrání § 184 TrZ (pomluva).

přípustné výše administrativní pokuty (současně do 10 000 Kč), která se jen těžko vyrovná částkám, do kterých se může vyšplhat peněžitý trest. Na druhou stranu bych zde ráda uvedla skutečnost, která na tento nedostatek vrhá příznivější světlo: nepodmíněný trest odnětí svobody za pomluvu byl od roku 2016 do roku 2022, uložen pouze ve **2 případech**.⁴ Pro představu - ve stejném časovém úseku to u křivého obvinění (§ 345 TrZ) bylo 192 případů, u šíření poplašné zprávy (§ 357 TrZ) 48 případů, u křivé výpovědi (§ 346 TrZ) 101 případů.⁵ Nad nepostradatelností tohoto prostředku tudíž visí otazník.

Postih za shora uvedený přestupek navíc nevylučuje využití druhého alternativního prostředku, kterým je soukromoprávní východisko obsažené v § 81, 82, 2956 a 2957 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku. Za pomlouvačné výroky se lze před civilními soudy domáhat náhrady újmy. Samotné trestní soudy ve svých rozhodnutích většinou poškozeného s nárokem na náhradu nemajetkové újmy odkazují na řízení ve věcech občanskoprávních.⁶

S přihlédnutím k zásadě subsidiarity trestní represe si tedy musíme položit otázku, zda je pomluvu skutečně nutné postihovat i v rámci trestního práva, které má být prostředkem ultima ratio. Je na pováženu, zda by nepostačila kombinace správní a soukromoprávní odpovědnosti – například za předpokladu, že by v rámci přestupku existovala možnost uložení přísnější sankce, která by vyrovnala absenci trestněprávního postihu, nebo by došlo k posílení role soukromoprávních prostředků.

2. Judikatura Ústavního soudu

Debata nad tím, zda trestat, či netrestat pomlouvačné výroky v režimu trestního práva, má samozřejmě ústavněprávní přesah. Jde o střet dvou lidskoprávních záruk – svobody projevu na jedné straně, ochrany pověsti (a osobnosti obecně) na straně druhé. Poukazováno je také na ohrožení svobody médií a novinářů a zneužití trestného činu pomluvy v politické diskusi. Ústavní soud se problematice pomluvy opakovaně věnuje ve svých nálezech a usneseních, a to v kontextu zásad jako je princip ultima ratio, zásada subsidiarity trestní represe, nebo princip proporcionality. Z usnesení Ústavního soudu ze dne 20. srpna 2014, sp. zn. I. ÚS 2548/14: „... tzv. *verbální trestné činy jsou typickým příkladem jednání, jejichž postih by měl být v první řadě ponechán v civilněprávní rovině. S ohledem na ochranu svobody projevu a na možnost civilněprávní ochrany v řadě demokratických států dokonce ani není pomluva součástí katalogu trestných činů.*“⁷

V jiném nálezu Ústavní soud kritizuje tzv. hypertrofii trestní represe a neproporcionální omezení základních práv a svobod tam, kde by postačily mírnější prostředky, například

⁴ Tamtéž.

⁵ DRÁPAL, J. – CIBULKA, J. a kol. Jak trestáme [online] citováno dne 17.09.2023. Dostupné online na: https://jaktrestame.cz/aplikace/#appka_here po vybrání § 345 TrZ (křivé obvinění), § 357 TrZ (šíření poplašné zprávy), § 346 TrZ (křivá výpověď).

⁶ Vlastní zpracování z 49 poskytnutých rozhodnutí trestních soudů z let 2011-2023, která se zabývají pomluvou podle § 184 TrZ, získaných na základě podání žádosti o poskytnutí informace podle zákona č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím.

⁷ Usnesení Ústavního soudu ze dne 20.08.2014, sp. zn. I. ÚS 2548/14, § 17.

civilněprávní ochrana, popř. správní sankce.⁸ V jednom ze starších nálezů konstatuje, že trestní právo „nemůže sloužit jako prostředek nahrazující ochranu práv a právních zájmů jednotlivce v oblasti soukromoprávních vztahů, kde závisí především na individuální aktivitě jednotlivce, aby střežil svá práva, jimž má soudní moc poskytovat ochranu“.⁹ Nutno podotknout, že v neprospěch tohoto výroku hovoří skutečnost, že pomluva může být spáchána i vůči osobám dlouhodobě nepřítomným, zemřelým nebo osobám, které si ohrožení své vážnosti neuvědomují, tedy např. dětem.¹⁰

V neposlední řadě se Ústavní soud uplatnění zásady subsidiarity trestní represe věnuje v jednom z novějších nálezů z roku 2019 – „*Trestný čin pomluvy by měl být vyhrazen pouze pro výjimečné případy těch nejzávažnějších jednání a zásahů do osobnostních práv (cti a dobré pověsti jednotlivce), které nelze plně zhojit soukromoprávními prostředky, které zřetelně přesahují míru „běžných“ lží a nepravd, jež o sobě lidé šíří v běžném životě, jež nemají být sankcionovány trestním právem, jelikož účelem trestního práva není upravovat běžné pomlouvačné jednání napříč populací.*“¹¹

3. Soudní praxe

Pokud jde o novodobou soudní praxi tuzemských trestních soudů:

- od roku 2016 do roku 2022 bylo za trestný čin pomluvy odsouzeno **90 osob** (111 osob v případě souběhu s jiným odsouzením), za rok 2022 celkem 11 osob;¹²
- jak jsem již uvedla výše, nepodmíněný trest odnětí svobody byl ve shora uvedeném časovém úseku uložen pouze ve **2 případech** (v roce 2019 a v roce 2020);¹³
- nejčastěji ukládaným hlavním trestem (61 %) je podmíněný trest odnětí svobody (v délce trvání 1 měsíc až 14 měsíců a ve třech výjimečných případech v délce trvání 30 měsíců), následovaný peněžitým trestem či obecně prospěšnými pracemi.¹⁴

Abych se mohla na soudní praxi detailněji zaměřit, vyžádala jsem si několik desítek rozhodnutí pomocí zákona o svobodném přístupu k informacím, a to celkem od 30 okresních či obvodních soudů (jde o 33 rozsudků a 16 trestních příkazů v časovém rozpětí od roku 2011 do roku 2023). V rámci analýzy jsem se věnovala zejména následujícím oblastem.

⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 28.04.2010, sp. zn. I. ÚS 541/10.

⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 23.03.2004, sp. zn. I. ÚS 4/04.

¹⁰ ŠÁMAL, Pavel, ŠKVAJN, Petr. § 184 [Pomluva]. In: ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2023, s. 2312.

¹¹ Nález Ústavního soudu ze dne 05.11.2019, sp. zn. II. ÚS 474/19. § 34.

¹² DRÁPAL, J. – CIBULKA, J. a kol. Jak trestáme [online], citováno dne 17.09.2023. Dostupné online na: https://jaktrestame.cz/aplikace/#appka_here po vybrání § 184 TrZ (pomluva).

¹³ Tamtéž.

¹⁴ Tamtéž.

3.1 Obsah a míra závažnosti pomlouvačných výroků

Jak již bylo uvedeno shora, Ústavní soud jasně poukázal na to, že trestný čin pomluvy by měl být vyhrazen pro ta nejzávažnější jednání, nikoli pro „běžné“ nepravdy, jelikož účelem trestního práva není upravovat běžné pomlouvačné jednání napříč populací.

U některých z rozhodnutí, nejčastěji trestních příkazů, lze polemizovat nad tím, zda jsou pomlouvačné výroky dostatečně závažné a zda je nutné, aby se jimi vůbec zabýval trestní soud. V jednom z trestních příkazů pachatel například označil poškozenou za „*podvodnici nejvyššího kalibru*“ a uvedl, že má „*velmi temnou minulost, má špínu na svědomí i na rukou*“.¹⁵ Je otázkou, do jaké míry může takto nekonkrétní a stručné tvrzení ohrozit vážnost poškozené u spoluobčanů. Podobně působí trestní příkaz, jímž byl odsouzen pachatel, který na internetu uvedl: „*Dobře že je pryč darmošlapka zlodějská. 3 míče si vzala a ještě se mi smála... kurva česká nenažraná*“.¹⁶ Následuje například pachatel, který na internetu označil vrchního strážníka Městské policie za „*zakladatele gestapa*“ a přirovnal práci Městské policie k práci gestapa, přikládajíc hanlivé označení „*městapo*“.¹⁷ K zařazení jednání pod skutkovou podstatu dle § 184 TrZ by přitom mělo dojít k zásadnímu narušení rodinných vztahů poškozeného, jeho poškození v zaměstnání či způsobení jiné vážné újmy, nikoli pouze k tomu, že si z něj známí budou „tropit žerty“.¹⁸

Na druhé straně spektra poté stojí rozsáhlé rozsudky, v nichž byli odsouzeni pachatele, kteří se skutečně systematicky snažili poškozené připravit o zaměstnání, partnera, nebo jim přiřknout duševní poruchu či pohlavní chorobu. Ani propracovanější případy pomluv však nejsou zcela „neprůstřelné“ a pravdivost či nepravdivost daných tvrzení se většinou dá poměrně snadno ověřit (tedy potvrdit, že poškozený nemá žloutenku, není závislý na drogách, nebyl odsouzen ve Francouzské republice, neinzeruje sexuální služby, neokradl pachatele o 3 miliony korun atd.)

Patrně největší hrozbu poté představují ta tvrzení, která je obtížnější vyvrátit (údajná nevěra, sexuální deviace, zneužívání podřízených atd.). I ta jsou však trestními soudy nejčastěji sankcionována nanejvýš podmíněným trestem odnětí svobody a končí odkázáním nároku poškozeného na řízení ve věcech občanskoprávních. V nejhorších případech se navíc pomlouvačné jednání zpravidla sbíhá s dalšími skutkovými podstatami, typicky s nebezpečným vyhrožováním (§ 353 TrZ), nebezpečným pronásledováním (§ 354 TrZ) a dalšími typy jednání, která jsou v konečném důsledku důvodem, proč je pachateli uložen nepodmíněný trest odnětí svobody.

3.2 Forma šíření pomlouvačných výroků

Na základě shora uvedeného vzorku poskytnutých rozhodnutí lze uvést, že se:

- 59 % pomlouvačných výroků šíří prostřednictvím internetu (sociální sítě, webové portály a elektronická pošta),

¹⁵ Trestní příkaz Okresního soudu ve Strakonicih ze dne 27.12.2019, č.j. 3 T 25/2015-117.

¹⁶ Rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 1 ze dne 01.11.2022, sp. zn. 6 T 123/2022.

¹⁷ Rozsudek Okresního soudu v Jindřichově Hradci ze dne 12.10.2022, č.j. 11 T 35/2022-79.

¹⁸ ŠÁMAL, P., GRIVNA, T., BOHUSLAV, L., NOVOTNÝ, O., HERCZEG, J., VANDUCHOVÁ, M. a kol. *Trestní právo hmotné*. 9 vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2022, s. 705.

- 41 % pomlouvačných výroků šíří mimo prostředí internetu (dopisy, osobní setkání, SMS zprávy, telefonické hovory, televizní vysílání a vylepování plakátů).¹⁹

Nejpoužívanějším prostředkem šíření pomlouvačných výroků v poskytnutém vzorku jsou sociální sítě (22 %), po nichž následují webové portály (18 %).²⁰ Internetové prostředí je u pachatelů populárnější patrně kvůli snazšímu šíření a většímu dosahu lživých tvrzení. Zde se hodí podotknout, že také značně usnadňuje dokazování naplnění skutkové podstaty, jelikož umožňuje konkrétně vyčíslit dosah pomlouvačného výroku (např. návštěvnost článku, webové stránky, internetového profilu či počet adresátů elektronické pošty). O tato čísla se soudy nezdědka opírají v odůvodněních svých rozhodnutí – jde o spolehlivé měřítko pro určení toho, zda byl výrok *způsobilý značnou měrou ohrozit vážnost u spoluobčanů*. Neméně nápomocné jsou v tomto směru reakce a komentáře dalších osob, například na sociální síti Facebook, kde lidé v komentářích znepokojeně reagují na pomlouvačné výroky, které považují za pravdivé.

4. Mezinárodní závazky a zahraničí

Pokud jde o mezinárodní právo, Evropský soud pro lidská práva ve své judikatuře ukládání trestněprávní sankce za pomluvu vyhradil pro zcela výjimečné situace a opakovaně akcentoval vhodnost vymáhání odškodnění v rovině civilního práva (např. věc *Niskasaari a ostatní proti Finsku*).²¹ Důraz klade především na ochranu bezpečnosti novinářů a svobody médií v Evropě, na což neméně naléhavě poukázala i Rada Evropy (rezoluce Parlamentního shromáždění č. 1577 směřující k dekriminalizaci pomluvy, rezoluce Parlamentního shromáždění č. 2035 k ochraně bezpečnosti novinářů a svobody médií v Evropě aj.).²² V podobném duchu se k problematice kriminalizované pomluvy staví i další instituce, například Výbor OSN pro lidská práva.

Na štrasburské úrovni v tomto ohledu nechybí ani tuzemský případ, a to nedávné rozhodnutí ve věci *Vokáč proti České republice*. V daném případě šlo o nepřiměřenou sankci uloženou novináři (Martin Vokáč, MF Dnes) za pomlouvačný článek, kdy stěžovatel dosáhl odškodnění a smírového urovnání se státem.

Vlivem těchto skutečností se mnohé evropské státy rozhodly trestný čin pomluvy redefinovat či zcela dekriminalizovat. Mezi státy, které trestněprávně nepostihují pomluvu, patří například Spojené království, Kypr, Rumunsko, Irsko, Černá Hora či Bosna a Hercegovina.

¹⁹ Vlastní zpracování z 49 poskytnutých rozhodnutí trestních soudů z let 2011–2023, která se zabývají pomluvou podle § 184 TrZ, získaných na základě podání žádosti o poskytnutí informace podle zákona č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím.

²⁰ Vlastní zpracování z 49 poskytnutých rozhodnutí trestních soudů z let 2011–2023, která se zabývají pomluvou podle § 184 TrZ, získaných na základě podání žádosti o poskytnutí informace podle zákona č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím.

²¹ HANYCH, Monika. De/kriminalizace pomluvy: přiměřená sankce, nebo odrazující prvek pro diskuzi o veřejném zájmu? *Právník*, 2023, roč. 162, č. 5, s. 431.

²² Tamtéž, s. 432.

U jiných států, jako např. Chorvatsko, Bulharsko nebo Lotyšsko, zase absentuje možnost uložení trestu odnětí svobody.²³

Závěr

Všechny uvedené skutečnosti mě osobně dovádí k závěru, že bychom se bez trestného činu pomluvy v České republice v budoucnu patrně *mohli* (a s ohledem na mezinárodní závazky spíše *měli*) obejít. Nejprve by samozřejmě bylo nutné zajistit, aby soukromoprávní a správní alternativa představovaly dostatečnou kompenzaci, díky které nebudou trestní sankce potřeba – například zvýšením možné uložené pokuty na poli přestupků proti občanskému soužití, která by společnost od nežádoucího jednání odradila. Pokud by takové řešení nebylo možné, pak by se mi jako logický krok jevilo alespoň omezení možnosti uložení trestu odnětí svobody. To lze podpořit jednak statistikami uvedenými v této práci, jednak mezinárodními závazky vůči institucím, které České republice – stejně jako dalším demokratickým evropským státům – dlouhodobě doporučují, aby byla pomluva dekriminalizována zcela.

Primárním argumentem pro dekriminalizaci je povaha samotného trestného činu pomluvy, jemuž se v tomto ohledu v katalogu trestných činů žádný další nepodobá. Pro mě osobně pomlouvačné výroky znamenají spíše zásah do osobnostních práv, který by měl být řešen v občanskoprávní, v závažnějších případech správní rovině a také sankcionován v jejich mezích. To samé se nedá říct o jiných trestných činech, kterých se pachatel dopustí formou lživého tvrzení. Pomluvě je v rámci možností patrně nejpříbuznější křivé obvinění (§ 345 TrZ), které už je zcela zřetelně společensky škodlivé, a také mnohem častěji postihované nepodmíněným trestem odnětí svobody.

²³ HANYCH, Monika. De/kriminalizace pomluvy: přiměřená sankce, nebo odrazující prvek pro diskuzi o veřejném zájmu? *Právník*, 2023, roč. 162, č. 5, s. 444.